

könyv témáját meríti, alig történt eddig kísérlet az élményanyag lerögzítésére.

Miről is számol be a könyv? Egy urileány elindulásáról és életbenővéséről. Igen, egy elkényeztetett, gyerekszobás, félrenevelt leánylélek fejlődését írja le a szerző ebben a regényben. **Asina**, a regény hősnője, a rossz nevelés minden káros következményeit magán viseli. Tele van gátlásokkal. Alacsonyabbrendűségi érzése zárkóztató, érzékennyé és bátoratlanná teszi. De belülről mégis hajtja valami, hogy megmutassa: több ő mégis, mint társai! Összeszedi minden erejét s, tehetsége meg szorgalma révén az első lesz a gimnáziumban és kitüntetéssel teszi le az érettségit. Tanulmányait a berlini egyetemen folytatja. Tanárnőnek készül. Az idegen környezet kezdetben egészen kikökkenti, megzavarja. Sokáig tart, míg bele tud illeszkedni. Bizalmatlan, félénk, kedvesen naiv és gyermeki, de emellett öntudatos és majdnem önálló. Szüntelen harcban áll önmagával és a külső világgal. Ezek a vívódások lelkében folynak le és állandó rezgésben tartják belső világát. Kissé lankad, elernyed, a sok új benyomás, a nagyváros lüktetése és hajszája, a különféle emberekkel való érintkezések és az ezek nyomán támadt különös gondolatok és érzések teljesen lefoglalják és erősen nyugtalanítják. De régi alacsonyabbrendűségi érzése feltámad, ismét nekilendül a munkának. Most már jön a szerelem is, amit szégyenlősen még mindig „reszelem”-nek mond komplexumai következtében. Természetesen gátlásai (és főleg **apakomplexuma**) nem engedik, hogy feloldódjék a szerelemben, megtorpan előtte és végül is hidegen s majdnem örömmel állapítja meg, hogy „mégsem történt semmi.”

Nem firtatjuk, hogy a könyvben mennyi a megtörtént valóság és mennyi a koholt történet. De még így is pompás anyag ez a regény egy freudi pszichoanalitikus számára. **Lehet**, hogy a marxista kritika rigorózusai fölöslegesnek fogják tartani ezt a könyvet, esetleg lektúriróadalomnak minősítik. Nincsen igazuk! A regény érdekes és értékes dokumentuma egy olyan lélek fejlődésének, mely a pusztulásra ítélt társadalmi osztály tagjának tartja magát és ezzel az őszinte vallomással tulajdonképpen önmaga és osztálya fölött mondja ki akaratlanul is az ítéletét.

Komoly és erős írás ez a regény. Azt mondhatnók: majdnem férfias, pedig kedves női báj ömlik el rajta. Itt-ott erőteljesebb és kifejezőbb stílus és nyelvezet hiányát érezzük, De Sáfár Katalin tud írni és lebilincselő elbeszélő. Jó megfigyelő és kitűnő jellemzést ad, a regényben szereplő alakok élnek, nem papirosfigurák. Határozott érzésünk, hogy e kötet tulajdonképpen egy nagyobb munkának az első része. Érdeklődéssel tekintünk a további kötetek elé.

Sándor László

KÖLTŐK ÉS VERSEK. Két költő, két verskötet. Az egyik költő valamivel innen van a harmincon, a másik alig van túl rajta. Mindenképpen kortársak, amit nem annyira tulajdon évszámuk dönt el, hanem az évtized, amelyben egyidőben élnek és gondolkodnak, nem maradnak el az idő mögött, de nem is előzik meg, ami azt jelenti, hogy olyan nyelven szólnak hozzánk, amit mi is megértünk. A két költőnek, noha egymástól távol éltek, nagyjában egyforma volt a sorsa. Szegénység és nélkülözés. Az idősebb nyilván a kispolgári nyomor lukas rostáján át hullott a munkássághoz, a másikat pedig osztálykötöttsége tartotta meg munkásnak. Mind a kettő egyformán kezdi a kétkézi munkánál, az egyik gyárban, a másik nyomdában. Ezek aféle életrajzi adatok, amiket talán illő tudni egy-egy költőről, bár itt nem annyira az illem, mint a megismerés szüksége mondatja el mindezt róluk, azért,

hogy a költői pályán tisztán lássuk az élmény és az érzelmi anyag eredetét.

Hollós Korvin Lajos az idősebb, kötetének címe is jelzi korát: *Harmincas évek*. Három verskötet van már előtte: a *Nihil*, a *Harc* és a *Tömegszállás*. A költőt nem nézhetjük hát izoláltan, belecukva utolsó kötetébe. Költészetének hangja változó; míg régebbi verselése merő osztálytúsás lendület, inkább tudatos és elszánt hevületből, mint osztálykényszerből és maga a költő inkább értelmisége forrongó benyomását kelti, mint munkás osztályharcosét, addig legújabb kötetéből már hiányzik az előbbi hév és élményekkel igyekszik pótolni a régebben szándékolt világnézeti demonstrációt. Nem kapjuk magyarázatát a változásnak, az érzelmi gazdagodás ellenére, a költő egy hanggal szegényebb. Előbbi költői lényegét feladta. Nem beszél róla, pedig az olvasót érdekli. Mi történt? Ne feledjük el, lírikus szól hozzánk, költő, aki szinte narcisztikus elismeréssel nézi önmagát ég arról, ami végbement benne, nem beszél. Nem feladatunk, hogy olyan belső konfliktusokat kikutasunk, amelyek nem hagytak nyomot a költő írásaiban. De e pillanatban mégis összevetést kell tennünk a régi és az új versek között.

A munkásélmény a gyárról tiszta és világos képben jelentkezik. (*Téli reggel*.) Az epikai elem mögüli mélységből tör elő a költő liraisága, vitathatatlanul egyénien.

*Lazul a zord emberhurok,
egy pillantás, befordulok
a gyárkapun, mint más rabok
s egy napon ismét meghalok.*

Lirája néhol egészen bensőséges, de éppen ez a bensőségesség a legkevésbé jellemző Hollós-Korvin költészetére. (*Egyedül, Talán dühömben egyszer...*)

*Talán dühömben egyszer
építetek majd egy házat,
amelyben nem terem gond,
sem féltés, sem alázat.*

Az elégedetlenség és a másravágyás érezhetően mélyről szüremlik elő, de ami a vers jellegzetességét adja, mégsem a közvetlen érzelem, hanem az ötlet, amely felrakétáz: semmi sincs rendjén, hát majd dühömben építetek egy házat... Az ötletek gazdag sziporkázása jellemzi Hollós-Korvin mondanivalóit. (*Számok*.) A számsor céltalan, s mire jó, mikor

*... A csillagok
amugyis megszámlálhatatlanok,
szívem csak egy van és csak két szemem
és nyolc esztendőöt látott életem,
apám egy hatost ad minden vasárnap
s kilenc forintot szombaton anyámnak,
barátom kettő van, testvérem három
s Krisztus is Úr lett egyetlen számáron.*

A poen valóban nem szellemtelen, nem is költőietlen, de nem mentes a trivialisztól. A trivialiszt Hollós-Korvin különben is kedveli. Néhol egészen külvárosias a hang, amit megüt, alig különbözik a perifériák santanjainak hangjától. (*Meztelen*).

*Meztelen jött s úgy ment el meztelen
míg itt járt, költő volt az esztelen.*

A látszólagos önirónia mögött valójában egy határtalan narcisztikus öntetszelgés lappang és minduntalan a „költő” szerepében lép fel.

(A költő sorsa). Mikor harisnyát foltoz, akkor sem feledkezik meg arról, hogy költő (Szondy-ucca.) „Költőnek ezt is tudni illik” — írja iróniával, de a hangsúly azon van, hogy ő költő és mégis mily méltatlan hozzá a sors. *Vizió* című verse aztán végkép' túllép a líra lényegén és a bensőséges önkérés helyett kívül keresi önmagát, ami végül is csaknem exhibicionizmusra csábítja a költőt. „Hol vagy Korvin?” — kiáltja, — „Hol vagy Hollós-Korvin?” ... ott vagy tán, bolond költő, hová költészeted forró páráiból szoktál menekülni: még forróbb aszszonyi ajkak között, melyek szomjasan szívják kényeztetett fiutestedet?”

Az új versek igen jellegzetes sajátossága, hogy bizonytalan ideológiai síkon mozognak. Meglepően sok bennük a krisztianista idealisztikus elem, jóllehet, hogy a költő szívesen pogánykodik, így: „...sok istent sok sakramentommal imádok”, „szobrot állítok, amiként Róma, minden istennek magamban.” (*Istenek között.*) A krisztianista attitűd mégis eluralkodik a pogány szimbolizmus fölött:

*Mégis megint elindulok
a jólismert uton,
melynek a vége — régi dac —
a Golgota, tudom.
Testemen Krisztus hét sebe
hétszeresen sajog,
Mária-könnyek várnak reám
s Magdolna-sóhajok. („Szabadulás felé!”)*

A szimboliztikus kifejezőmódot Hollós-Korvin ott is kedveli, ahol a valóság elemei is szerepelhetnének, nem csupán a képzelgéseké. Így, amikor a népről ír a szimbolikus ábrázolás divatjamult és homályos értelmű módszerét választja. *Mese a vulgosaurusról*, ez versének címe és a tömeg képletesen, mint egy tojásfejű, óriástestű hüllő lép elénk, akit csak korbáccsal lehet mozgásra serkenteni. A szimbólum itt teljesen kizárja a költői állásfoglalást, ha csak nem tekintjük álláspontnak a költő lenéző véleményét a népről, amelyet másnak, mint lomha, bánygú hüllőnek nem is tud elképzelni. A költői túlzás itt nem csupán azért megbocsáthatatlan, mert értelmetlenséget szül, de azért is, mert a költészet a valósággal még szimbólumaiban sem szakíthat. Az ostor nem végső konzekvenciája az életnek, ahogy Hollós-Korvin véli, hanem inkább a kenyér és az értelem. Az a szép vers, amely ugyancsak szimboliztikusan a vadkansorsában látja az üldözöttek sorsát, már sokkal világosabban és értelmesebben fejezi ki az élet viszonylagos esélyeit. (*Erdőben.*)

*Élelmet és nyugalmat:
életet vajh ki ad?
A vad dögölgjön éhen,
vagy falja fel fiát?*

*Leszek majd üldöző is,
ha lettem üldözött !*

Hollós-Korvin életszemléletében így jelentkeznek az ellentmondások, mint ahogy költészetének hangja is hol egyénien, eredetien, hol pedig hangutánzó csengéssel szólal meg. Sok versében világosan Adyhatások érezhetők. (*Viharmagas vérem; Istenek között; Énekes magyar nyelvem; Menekülés.*)

Ez a költő tehát meglehetősen tartózkodásra készíti a kritikust, hogy végső ítéletet mondjon. A sok ellentmondás stílusban és tartalom-

ban; az eredetiség és eredetieskedés, az: egyéni hang és az idegen hatás ellentétei mind arra vallanak, hogy még egy forrongó és kereső költővel állunk szemben, aki talán még csak ezután találja meg a maga igazi egyéniségét és hangját. Néhány szép verse ezzel a reménnyel biztat. Várjuk ki ezt az időt türelemmel.

Kiss Ferenc-nél már nem kell premisszákkal élni.* Költő, aki a maga szemével lát, a maga hangján beszél és egész világa természetes adottságként él benne és körülötte. Osztályhelyzete egyszer sem változott, nála nincs deklasszálság, ami lelki sérüléssel járt volna, ő nem más rétegből hullott alá és egész magatartásából hiányzik is az intellektualizált forradalmiság. Osztálya lelke él benne: vágya, reménye, kétkedése és bánata. Verseiben nyomon követhető az osztály története, amely kimondhatatlanul huzódik meg legbensőbb élmény gyanánt a sorok képei mögött. *(Csonka vers).*

*Mélységes gyászú siró özvegyek,
friss sirok, között térdelő hegyek,
anyám, bécsi munkásasszonyok,
zokogva írom: ne zokogjatok.*

„Emléküket megőrzi a munkásság hatalmas szive” — írta egykor egy szellemóriás a párisi kommün halottairól és olvasva Kis Ferenc verssorait, szinte úgy érzi az ember, hogy most is ez a hatalmas szív tárta fel magát és őrzi emlékét a munkásság új halottainak. Ugy tűnik, ennek a költőnek a szive az a hatalmas szív, amely a munkásságban dobog. Osztálya iránti érzelme egybeesik erős családi érzésével. „Anyámat nézem s Rátok gondolok, bécsi özvegyek, munkásasszonyok” — írja, annyira együvé tartozik az osztállyal, amely a nagy családot jelenti számára: „Anyáim, bécsi munkásasszonyok” — szólítja osztálya gyászoló asszonyait, az együvé tartozásnak megrázó erejű demonstrálásával. Szebben, tisztábban és emberibb hangon a gyászban való osztozás fájdalmát aligha fejezte ki még költő. Családibb hangon hasonló hevületű költő még nem szólalt meg.

Nagy erővel fejezi ki osztályának tudatát is, de ugyanakkor egy gyermek ártatlan szelidsége fűti a sorait, még a harciasakat is. *(Hajó voltam én.)*

*hasítottam a viharlelkű
hullámok között az utat
s a kazánnak dőlve mosolygott
fűtöm, a fényes öntudat!*

Érzelmek hatalmasak és eredendőek. Verseiben nincs semmi cifrázkodás, pepecselés, ami úgy jellemzi a mai fiatal magyar költők: legtöbbjéét. A lírája nem fickándozó patak, nem csörgő csermely, hanem nyugodt áradású nagy víz, amely medrében halad, de ellenállhatatlanul és folytonosan a célja felé. Vágyai mélységesen emberiek és egyszerűek és amikor a költő erősen vizuális módján latra veti és vizsgálja magát: érzékletes frissességükkel hatnak. *(Végre is.)*

*.... szigetet építetek
magamnak s azoknak, akiket szerettek,
onnan írok majd hosszú sorokat,
szép verseket, mik jóra intenek.*

Ugyanaz a vágy és szándék, ami Korvinnál, építeni valami mást, mint ami van, de Kis ezt azzal a nyugodt biztonsággal mondja, ami oly természetességgel következik abból az öntudatból, ami belőle árad.

*Fegyvertelen. Budapest 1936.

A csatlakozó és nyugtalan kispolgári hajrá-költészet és megfogalmazott aktivizált hév idegének és nyersnek tűnik Kis Ferenc „szigete” mellett. Két sora már egy világképet tár elénk:

*Ne féljél, kedves! bátor és elszánt
közösség az, amelyben állok —*

Igazi lírikus, akinél az epikus szándék is eltűnik a mindent el-
árasztó érzelmekben. (Árvák).

*a székek, melyek nem egyformák;
az asztalt, amely terítetlen,
egy festői-kép s az a korpás
fekete kenyér a kredencen —*

Szép, nagy jellemző erejű magyar nyelvén keresztül gyermekkora
tájnyelvének zamata érződik (u. o.)

*Háború volt. A szörnyű évek
között mi tizen, tíz árvaság,
úgy éltünk komoly testvérséget,
mint abroncsok közt a dongafák.*

Képei és hasonlatai nemcsak költőiek, de valósággal kompozíciós
egységet alkotnak helyenként. Leírja a faluját, amely a völgyben úgy
terült el, „mint hanyatfekvő s nehéz munkától fáradt ember...” És
utána a másik megdöbbenő kép, „gyűrött éjszakákon, ha kitakaródzott
testemen végignézek, falumat látom a csillagok alatt meztelen.” Ér-
zékletes, levegős, nagyon jellemző ez a sora: „A derekunkra csavart
széllal szálltunk már, alig néztünk vissza —”. Szavainak ezer színe van
és gyakran a legdrámaibb percekben is derült fénnel csillannak. Így ír-
ja le a helyet, ahol kényszerű napjait tölti: (Falak között.)

*Jobbról összerugdalt asztal áll, mint foltos
tehén, melynek csámpás hokedli a borja,
balról meg csatakos seprű dől a falnak
minthogyha kiszolgált boszorkányló volna.*

Népies eszritje és mély lélekzetű mondatai hozzák magukkal, hogy
verselése gyakran laza, bár ez a lazaság ritkán megy a költőiség rová-
sára. Kis Ferenc annyira költő, hogy még prózaisága is a tehetség tisz-
ta fényét tükrözi. Szívesen kutatnak nála idegen (Illyés) hatás után,
lehet, hogy kiütözik belőle egy-egy hang, ami nem tisztán az övé, köl-
tői egyénisége mégis egyedülálló a magyar lírában, vigyázzunk rá, hogy
nagyránójjon. Ujvári László

NÉGYVERSESKÖNYV. A magyar középosztálybeli fiatalabb költőnem-
zedék jobblelkiismeretű arcvonalát egyrészt a polgárszármazás kö-
töttségei, másrészt a társadalmi és egyéni életkörülményekkel szemben
való elégedetlenség, végűi a gazdaságilag és politikailag alulmaradt több-
séggel való rokonszenvezés jellemzi. Ez a rokonszenvezés azonban csak
keveseknél ért el intenzív beleéléshez, a teljes szemléleti átformálódás-
hoz, mely a negyedik rend ügyét a költő elsődleges és személyes ügyévé
váltja át. Általában a fiatal magyar költők még csak leválóban vannak
az anyaosztályról, ellene mégcsak állástfoglalnak és a szegényrétegekkel
mindössze rokonszenveznek: történelmi igazukat készen elfogadják. For-
mailag ez a költőnemzedék a kötött formákhoz tér vissza, felhagy a ki-
sérletezésekkel, melyek a magyar szabad versben *Füst Milán* klasszikus
belső lejtésű és *Kassák* whitmani ivelésű költeményeiben érték el csúcspontjukat, ragaszkodnak a rímhez, a mértékhez.

A Nyugat költői között serdült Berda József utolsó kötetében (*In-
dulat*, Magyar Téka kiadása Szeged), egyenletes ritmusba kötött versei-